

FIGYELŐ

KESERÉDES SZÁMVETÉS

Weöres Sándor: *Elhagyott versek*
Helikon, 2013. 719 oldal, 4990 Ft

Az előzményekről

A szerencsétlen sorsú 1998-as levélkiadás és az egy évvel későbbi VERSEK A HAGYATÉKBÓL alig pezsdítette meg a Weöres-filológiát. Sajnos a további levelek megjelentetése esetlegessé, bizonytalanává vált. A két kötet amúgy is torzó, mivel a válaszok hiányoznak belőlük. A kapcsolatok derékba törve, többnyire 1946–47 táján abbahagyva, pedig a Takáts Gyulához, Csorba Győzőhöz, Bárdosi Németh Jánoshoz, Várkonyi Nándorhoz és Hamvas Bélához írt üzenetek, illetve a tőlük kapott válaszok sok fontos életrajzi, nemzedéki, poétikai, bölcséleti kérdéshez szolgálnának adalékkul. Kivételként és követendő példaként a Fülep Lajoshoz írt levelek kiadását említtem, bár a Weöreshöz szóló feleletek (intelmek, megrovások, esetleges dicséretetek) szintén váratnak magukra.

Nem Domokos Mátýáson múlt, hogy az általa szerkesztett, illetve írt köteteknek (MAGYAR ORPHEUS, EGYEDÜL MINDENKIVEL, ÖRÖKLÉT, A PORLEPTE ÉNEKES) is szerény volt a visszhangjuk.

Weöres Sándor műveinek kiadása jó néhány pontosító megjegyzésre, bírálatra adott alkalmat a költő halála óta. A korábban ismeretlen versek, prózai írások hozzáféréseinek örömet is beárnyékolta a szövegközlés pontatlanságai, a tévesztések és a hiányosságok. Az értékekre és a botlásokra többek között Tüskés Tibor (*Forrás*, 1989/6.; *Új Könyvpiac*, 1998/10.), Bata Imre (*Élet és Irodalom*, 2000. január 14.), Kovács Sándor Iván (*Élet és Irodalom*, 2000. február 4.) hívta fel a figyelmet.

A Bata Imre által szerkesztett SOK TÜNEMÉNY című válogatás (Pesti Szalon, 1993) erényeit a durva elírások, sajtóhibák mérsékeltek. Elég, ha A LOGOSHOZ, az ANYÁMNAK, AZ ÉJSZAKA CSODÁI, A TELJESSÉG FELÉ és a KULI példáját említtem.

Az EGYBEGYŰJTÖTT ÍRÁSOK (VERSEK, KISEBB PRÓZAI ÍRÁSOK, 1–3.) hatodik kiadása 2003-ban jelent meg. A lapjain előforduló tévesztések közül néhány jellemzőt idézek. Zárójelben közlöm a helyes alakot, az előfordulás kötetét és oldalszámát: „*nedv-kergető*” (kergető; 1. k. 118.); „*világtalan*” (világtalan; 1. 143.); „*buzgóm*” (buzgón; 2. 181.); „*felliben*” (felliben; 2. 245.); „*kövem*” (kövein; 2. 561.); „*Héke*” (Béke; 2. 561.). Akadnak egészen meglepő, komikus példák is: „*két sör gyertyaszál*” (két sor; 2. 213.); „*gáz ringyót*” (gaz ringyót; 2. 427.); „*Apám marad tömörben*” (Gömörben; 3. 464.); „*A bika kuruttyol*” (béka; 3. 488.); „*a göncöt s fiastyuk*” (Göncöl; 3. 587.). Túlzás lenne azt állítani, hogy ez csupán a jéghegy csúcsa, de tény, hogy a botlások teljes jegyzéke ennél jóval bővebb lenne. Idézek olyan példákat is, amelyek talán nem sajtóhibaként, hanem szerkesztői „javításként” kerültek a hatodik (és hetedik) kiadásba. A VALSE TRISTE első sorában „*Hűvös*” szerepel a Hűvös helyett (1. 119.), a tizedikben „*elbújnak*” olvasható az elbujnak helyett.

A költő születésének centenáriuma előtt méltó köntösben jelentek meg az életműkiadás kötetei. Egy ilyen vállalkozás azért is kiemelt figyelmet érdemel, mert hosszú időre hiteles mérceként szolgálhat. Ki tudja, mikor születik hasonló, és meddig kell várni a kritikai kiadásra? A sorozatszerkesztő, Steinert Ágota olyan feladatot vállalt, amelyet hibátlanul nem lehetett megoldani. Tökéletesen nem, kevesebb botlással azonban igen. Hangsúlyozom, ez nem az alkalmasság vagy az alkalmatlanság kérdése. Több tízezer oldalnyi szöveget kellett átneveznie. Sajtó alá rendezte többek között a verseket, a drámákat, a műfordításokat, a költő prózai műveit. Az előzetesben jelzett levelezés kiadása egyelőre késik. Nem tudom, milyen állapotban van a hatalmas anyag feldolgozása. Megjelenik-e valaha? A költő levelei mellett tartalmazza-e a hozzá írottakat is? Érdemes lenne kiegészített formában kiadni Weöres beszélgetéseit, nyilatkozatait, vallomásait is.

A körülbelül 15 kötetesre tervezett sorozatból az EGYBEGYŰJTÖTT KÖLTEMÉNYEK három kötet 2008–2009-ben jelent meg. A már említett hibák egy része sajnos tovább öröklődött: „*égig nyúlón*” (nyúlott; I. 36.); „*rémzakadtak*” (rámzakadtak; I. 88.); „*bámút*” (bámul; I. 151.); „*Mimi bucsuzás*” (Mint bucsuzás; I. 239.); „*tompa marajjal*” (morajjal; I. 258.); „*Féltyes kert*” (Fényes; I. 322.); „*szatir-feje*” (feje; II. 14.); „*körém*” (körém; II. 115.); „*húst sütöttem*” (húst; II. 322.). Hibás sortagolás miatt ritmusbotlás és rímvesztés fordul elő a MAGYAR ETÜDÖK 20. darabjában: „*hogya bármi baj van, / hát megbillenti a farkát*”. (I. 513.) A tartalomjegyzék tévesztései közül kettőt említék: „*Gulácsi Lajos*” szerepel Gulácsy helyett (III. 446.). A „*HARMADIK NEMZEDÉK*” (III. 448.) nem 1938-as keletkezésű. Weöres 1936–37-ben írta; 1937 májusában közölte a *Nyugat*.

A költő prózai írásainak kiadása sem mentes a hibáktól. (Lőcsei Péter: WEÖRES-MOZAIK. Magyar Nyugat, 2014. 118–133.)

Az ELHAGYOTT VERSEK erényei és fogyatkozásai

Az életműkiadás legvaskosabb kötet a centenáriumra jelent meg. Steinert Ágota a költő párját ritkító kéziratanyagából, újságokból, folyóiratokból, egyéb kiadványokból állította össze a közlésre szánt anyagot. Weöres Sándor több alkalommal beszélt arról, hogy a szerencsésebb alkatú költők szigorúan megválogatták műveiket, mások ellenben (önmagát is közéjük sorolta) túlságosan enyhén rostáltak.

Egyetértek azokkal, akik nem tartják szükségesnek a Weöres-írások kritikátlan szaporítását. Természetesen tudom, hogy a kéziratban maradt, illetve a korábban publikált, de a kötetekből kihagyott versek egy részének minőségi fogyatkozásai vannak. Akadnak közöttük olyanok, amelyeket tömörebben, expresszívebben fogalmazott meg más írásaiban. Ugyanakkor filológiai szempontból rendkívül fontosak, tanulmányosak a variánsok. A javító toll nyomát követve termékeny területekre juthatnak az érdeklődők. Az anyag összegyűjtése, feldolgozása a leendő (és talán nem csak álmódott) kritikai kiadás előkészítése végett fontos.

A kötet versei természetesen nem módosítják alapvetően az olvasók Weöres-képét, de árnyalhatják a korábbi benyomásokat. Köztudomású, hogy Weöres Sándor gyermekkorától

fogva írt. A *Hír*, a *Vasvármegye*, *Az Erő*, *A Pesti Hírlap Vasárnapja* középiskolás diákként közölt prózai kísérleteit, meghökkentően érett verseit. A HIDEG VAN kiadása előtt négy, sűrűn teleírt füzetet ajándékozott Kosztolányinak. A bennük található korai művek jó része most jelenik meg először. Láthatjuk az ÖREGEK, a VERÍTÉK, A KRISZTUS-SZEMŰ ASSZONYOK, a HALOTTI MASZK szövegkörnyezetét. Feltűnnek a TÍZ FIGURÁLIS KOMPOZÍCIÓ előképei: A JÓ SZOLGA (142.), AZ ÖREGEDŐ SZÍNÉSZNŐ (144.), a SZKARABEUSZ (208.), a ZŰMÖGŐ-KÓRUS (214.). Látjuk a GÁZLÁMPA és a HIMFY-STRÓFÁK rokonait: SÜRGÖNYDRÓTOK A SZÉLBEN (150.), A VÁROS ALSZIK (152.), VILLANYDRÓTOK, TAVASZI SZÉLBEN (194.).

A költő korai halálélménye már a verscímekben is rendre megjelenik: BOLDOG HALOTTAK (84.), EMLÉKEZÉS EGY RÉGI HALÁLRA (90.), ÖREG KUTYA HALÁLÁRA (93.). A szorongás természetesen nem korlátozódik a címekre. A borzongás se regnyi versében tűnik fel: A SZÜRKE ÓRÁK (109.), ZSOLTÁROK AZ ISMERETLEN ISTENHEZ (116.), KORA FEKVÉS (123.), HOMÁLY (128.), KILENC MADÁR (130.), FELHŐK ÁRNYÉKA HEGYEKEN (130.), PARAZSAK LITÁNIAJA (133.), TEMETÉS (186.).

Külön tanulmányt érdemelne a korai költészeti hatások feltérképezése. Mi mindent olvasott? Kiktől tanult szerkesztésmódot? Hogyan vetkőzött le személyiségétől idegen modorosságot? Itt Babits, Kosztolányi, Kassák, Füst Milán éppúgy említhető, mint a legkorábbi időkből Ady. Utóbbira példa lehet az ÉVA (103.), a FELHŐK ÁRNYÉKA HEGYEKEN (130.), a JÚDÁSÉRT ÉS AHASVÉRUSÉRT (201.) és A PERCVONAT (112.), amely a forrásként megjelölt *Vasvármegye* hasábjain A PERCVONAT formában szerepelt.

Weöres hosszú időn keresztül jellegzetesen falusi költőnek tartotta magát. Olyannak, aki a világban összegyűjtött tapasztalatait leginkább csöngői magányában tudja megfogalmazni. Először ausztriai nyaralásának élménye, az UTINAPLÓ-RÉSZLET (131.) későbbi utazásainak lírai teremtését előlegezi. A kötet későbbi lapjain sorra tűnnek fel a belföldi és a külföldi látogatások lenyomatai.

A költővel kapcsolatban több közhely, somnás, előítéllettel határos megállapítás született. Közéjük tartozik az az Illés Endrétől származó állítás, hogy meg sem karcolja a kor, amelyben él. Weöres, aki a magyar irodalom első Hitlerrel szóló versét írta, ezt nyilván másképpen gon-

dolta. Néhány alkalommal beszélt is arról, hogy legalább másfél száz közeleti, politikai témájú verse van. A rabság élménye, 1956 októberére, a forradalom kérészetű szabadsága ebben a kötetben több versének ihletője volt. Gondolkodásában, verstémáiban visszatérő kérdés maga a költészet. A kifejezhetőség, a művek tartalma, formája, a művész és a kor viszonya, az elhallgattatás, az utókor. Idesorolhatók az igaztalan vádák, a vaskalapos kritikák. Nem csupán saját lírájának hatása, hanem a pályatársaké is. A kérdések egyike-másika már doktori dolgozatában erősen foglalkoztatta. Fülep Lajoshoz és Várkonyi Nándorhoz szóló üzeneteiben is visszatér hozzájuk. A HÁROMRÉSZES ÉNEK megírása, különösen pedig Hamvas Béla vezetés kritikája után számos változatban vetette fel kételyeit. Ertsy Péternek ezeket a súlyos sorokat küldte Szegedre 1944 márciusában: „...*ott van a baj, hogy amit mi a költészet ajtajának nézünk, az csak egy hentesbolt ajtaja: ott kell hagyni azt az egész hülye babrálást és ál-nagságra törtető hiúságot, amit ma költészetnek nézünk, pedig csak annak megcsúfolása. A költészet nem a valódi és képzelt nagy költőink utoléérésében rejlik, hanem önmagunkban. [...] Értelmentlen bálványimádás és egyhelyben-tipródás helyett akkor férünk hozzá a költészethez, saját igazi lelki tartalmunkhoz, ha minden »személyes« természetű dolgot, minden valamire-vonatkozót, minden hiút kilódítunk magunkból; akkor hozzáférünk az igazi, személy-fölötti valósághoz s ezt költészeté lehet varázsolni. Ott, ahol most tipródunk, fű nem terem.*”

A saját lelki tartam, a saját út megtalálása A TELJESSÉG FELÉ központi kérdése. Az ELHAGYOTT VERSEK-ben ennek lírai párhuzama az [ÉN, A HATÁRTALAN SZELLEME...] (275–306.). A kötet fontos hozadéka, hogy a versek formálódását követve alaposabban megismerhetjük Weöres alkotói műhelyét. Látjuk a kirotált sorokat, de azt is, hogy maga a gondolat, illetve egy-egy kép hogyan él tovább más alkotásokban, miként nyeri el végső, kötetre érett formáját. A kínálkozó példák közül a LE JOURNAL-lal összefüggésben a SZÓ-TENGER-t (23.) és a MAI FRANCIA MODORBAN (32.) című verset, illetve az EGYSOROS VERSEK megannyi variánsát említem.

Egy ilyen nagyszabású vállalkozást többféle hibalehetőség is fenyeget. Sok egyéb mellett a következők. A költőházaspár hagyatékából ki kellett válogatni Weöres írásait. Az autográf

versek esetében ez nem olyan nagy feladat, de akadnak gépiratok is. Az eredeti művek mellett ott vannak a nyersfordítások, a műfordítások, a barátoktól, pályatársaktól kapott versek. A lapok egy részén megtalálható a megírás időpontja, de szép számmal maradtak fenn datálatlan művek. Az újságkivágások egy részén nem szerepel a kiadvány címe, évfolyama, oldalszáma. Hiányzik a költő műveinek korszerű bibliográfiája. Weöres Sándor több tucat napilapban, folyóiratban, alkalmi kiadványban publikált. Ezeknek igényes repertóriumra sem áll minden esetben a kutatók rendelkezésére. Végül, de nem utolsósorban ott vannak a versek variánsai és az átkeresztelt művek.

Egy ember számára szinte megoldhatatlan ez a hatalmas, széteágazó figyelmet követelő munka. És ne feledjük az idő szorítását sem! Sajnos a lehetséges hibatípusok bőséges választéka fordul elő a könyvben. Akad közöttük egyszerű elírás, pontatlan hivatkozás, ragtévésztes, szó-, sor-, illetve szakaszkihagyás. Nem firtatom, hogy miért alakult így, de biztos vagyok abban, hogy az előforduló vétségekért nem csupán a szerkesztő felelős.

Értékelésben nem törekedtem a hibák teljes leltárára. Nem is törekedhettem, hiszen az örökösök tulajdonában lévő dokumentumokat nem láttam; csupán a közgyűjteményekben lévők egy részét ismerem, és az újságokban, folyóiratokban szereplők egyikét-másikat olvashattam. A ritmusbotlások esetén olykor csak gyanúmat fogalmaztam meg. Aránytévésztes nélkül állítom, hogy az általam felsoroltaknál tetemesebb sajtóhiba, pontatlanság, tévésztes fordul elő a 719 oldalas kötetben.

A könyv első fejezetében A SEBZETT FÖLD ÉNEKE (5–53.) című posztumusz műből olvashatunk összeállítást. Ezt a SZÍNJÁTÉKOK BETÉTVESZEI (55–73.) követik. A harmadik rész a VERSEK A HAGYATÉKBÓL ÉS CSAK A KÖLTŐ KÖTETEIBEN, ANTOLOGIÁKBAN, ÚJSÁGOKBAN, FOLYÓIRATOKBAN MEGJELENT KÖLTEMÉNYEK – nem túl szerencsés – összefoglaló címet kapta. Bevezetőjében a DIÁKKORI VERSEK (1928–1931) szerepelnek (77–190.). A cím azért megtevésztő, mert a költő nem 1931-ig volt diák.

A BATYUS LEGÉNY (78.) esetében a szerkesztő hivatkozik a *Zalai Közlönyre*, amelyben 1929. július 4-én jelent meg. A vers kidolgozottabb – szerintem helyesebb – változata *A Pesti Hírlap*

Vasárnapjában olvasható (1930. február 2. 23.); ott ugyanis a második szakasz negyedik sorában nincs szótagbotlás, és az első négyhez hasonlóan az utolsó strofa is ötsoros.

A VALAKI MEGHALT (83.) *A Pesti Hírlap Vasárnapja* 1929. július 14-i számának 3. oldalán a jegyzetben említettnél korábban megjelent. Ott némileg eltérő központoszási változatban olvasható.

AZ ÚJ IKARUSHOZ (94.) című verset Káldor Ervinnek ajánlotta Weöres. A dedikációval kitüntetett barát egy évfolyammal idősebb iskolatársa volt Szombathelyen. Levelet is írt hozzá. (Lócsi Péter: SZOMBATHELYI EMLÉKPOHÁR. Vasi Szemle, Szombathely, 2007. 60.)

AZ 1928-AS GYEREKHANGOK (97.) jegyzetében érdemes lett volna megemlíteni, hogy a vers a Kosztolányinak elküldött füzetben néhány központoszási eltéréssel szerepel. (MTAK Ms 4636/94.)

A DIÁKLÁNY ARCKÉPE (102.) is a szombathelyi diákokéval természetéből való. A kötetben a központoszási tévesztéseken kívül két ragos szóalak is hibás. A harmadik szakaszban a magát helyett „magától”, a szeméből helyett „szemétől” szerepel. Megemlítem, hogy a szerkesztő a rövid és hosszú magánhangzókat és a mondaton belüli írásjeleket másutt is önkényesen használja több esetben.

A LÁNGHIDAK (106.) jegyzetében hibás a megadott forrás. (Helyesen: *Ifjú Évek*, 1929/5. 71.) A folyóiratban található változat négyszakaszos. A kötetben csupán három olvasható. Egyéb eltérések is bőven akadnak. Ezeket mindenképpen közölni kellett volna az olvasókkal.

A SÜRGÖNYDRÓTOK A SZÉLBEN (151.) jegyzetéből nem derül ki, hogy a vers megjelent-e a *Tulipán* hasábjain. Ugyanez mondható a FUTÓ-FÉNY-RŐL is (177.). Vajon a KÖRTÁNC (215.) és az INVOKÁCIÓ (234.) napvilágot látott-e a *Budapesti Hírlapban*? A KÖLTŐNŐ (238.) az *Új Erőben*? Itt jegyzem meg, hogy a SZELEK ZENÉJE (88.) *Az Erő* 1928. szeptemberi számának 7. oldalán található. A versek utáni jegyzetek tartalmában, formájában, helyesírásában gyakori a pontatlanság és a következtelenség.

A HAJNALI SZEKEREK (153.) második szakaszából egy sor hiányzik, emiatt a páros rím csonka marad. Így lenne helyes: „a szekerek hosszú sorba / menekülnek nyikorogva”. A vers a ROBOGÓ SZEKEREK előképe.

A következő alfejezet A „NVUGAT”-TÓL A KÖLTŐ UTOLSÓ VERSEIIG (1932–1989) címet viseli (191–506.). A több mint 300 oldalas korpuszt érdemes lett volna tovább tagolni.

A LÍRAI VERS TÖREDÉKE (192.) „*Kedves Pálffy Pistának, az ujjongó vőlegénységében is angyalian jó barátoknak*” ajánlással szerepel a kötetben. Pálffy István Weöres diákkori cimborája, levelezőtársa volt. A húszas évek derekán néhány társukkal együtt alapították a Homeros Irodalmi Társaságot; kéziratot újságot is összeállítottak. Több lapban együtt jelentek meg. Pálffy Csöngére is ellátogatott. Korai levelezésük néhány darabját a Vas Megyei Levéltár őrzi. Közülük a fontosabban megjelentek a SZOMBATHELYI EMLÉKPOHÁRban (37–45.; 50–51.). Pálffy szerkesztőként Weöres több versét közölte az *Új Erő* és a *Vár* hasábjain. A HIDEG VAN című kötetről lelkes méltatást írt az *Új Erőben* és a *Magyar Ifjúságban*.

AZ ANZIX című vers ajánlása: „*Bóka Lacinak, Pálffy Pistának és a többi, »kirogedett« csittváriknak*” (193.). A „Csittvári Krónika” *Az Erő* című lap rovata volt. Weöresnek, Pálffy Istvánnak és Bóka Lászlónak több verse itt jelent meg. A szombathelyi diákköltőről a következő aláírással közölték Fábíán Mária rajzát: „*Weöres Sándor VI. o. t., Az Erő csittvári krónikása.*” (*Az Erő*, 1929. június 21.)

A KIS, MODERN IRODALOMTÖRTÉNET (195.) is bizonyítja Weöres kiváló megfigyelőképességét, kritikus szemléletét. Aforizmái árulkodnak olvasottságáról, előítéletektől mentes szemléletéről. Adyt minősítő első mondatában „*elmebetegnek*” formában szerepel az elmebetegnek szó.

AZ 1932-ES KELTÉZÉSŰ HIDEG VAN (206.) című versben a kertemben alak helyett a kötetben tévesen a „*hertben*” olvasható.

A GULÁCSY FESTMÉNY (220.) című verset nem ismertem. A Kosztolányi-hagyatékban szinte szó szerint ÉNEK A KIS FŐHERCEGRŐL címen szerepel (MTAK Ms 4636/4. füzet). Ez utóbbi alapján mondom, hogy súlyos szövegközlési hibákat tartalmaz. Egyet említek közülük: a kis főherceg nem lehetett „*gesztenye-színű szép póni*”; a helyes olvasat: „*gesztenye-színű szép póniája volt*”. A jegyzetben meg kellett volna jegyezni, hogy a vers az ÁLTWIEN ÁBRÁND szövegváltozata.

A TALÁLKOZÁS SZOMBATHELLEL (221.) című vers hibás formában szerepel a kötetben. Az első szakaszból hiányzik az „*engem*” szó. Az utolsó strofában a híjják helyett „*híjják*” olvasható.

Weöres Sándortól nem volt idegen az öngúny. Leveleiben, nyilatkozataiban gyakran minősítette így magát, alkotói „píszmogását”, műveinek tartalmi és formai aggályait. TALÁLKOZÁS EGY RÉGI KÖLTŐVEL (222.) című kiváló stílusparódiájában egy elképzelt Himfy-kortárs szólítja meg, és nyolc szakaszon keresztül okítja. Archaisztikus korholásában felvonultatja a korszak lírájának jellemző mitológiai és nyelvi eszköztárát (Orpheus, Parnasszus, Helikon, pegazus, múzsaberek, nektár-csermely, kecs, érzeményi, fellengző). A VANITATUM VANITAS ritmusára írt költemény hetedik szakaszának első sora nagyot döccen, amikor a várt nyolc szótag helyett kilenc következik. Elírás történhetett. Véleményem szerint a sor – rag nélkül – helyesen így hangzik: „*Dalaid dús érzeményi*”.

A LEVÉL A TÉLI PUSZTÁRÓL (227.) című verset Füst Milánnak ajánlotta a költő. Vallomása tegező formájú, tehát egészen biztos, hogy a *Nyugatban* is közölt bemutatkozó episztolája után írta. Az 1933-as datálás kétségtelenül elírás vagy félreolvasás. A vers szövegét egy 1939. január 6-án írt levél mellékleteként közölte Bata Imre és Nemeskéri Erika (Weöres Sándor: EGYBEGYJTÖTT LEVELEK, II. 229.). A két közlés több ponton is eltér. A levél tartalma alapján („*Viszont éppen mostanában nagy szükségem van a magányra, mert doktori értekezésemet gyártom...*”) a vers 1939-es besorolása bizonyos.

AZ ÁLMATLANSÁG (232.) – bár a *Magyar Mimer-va* hasábjain is megjelent – nem önálló vers, hanem Az ÜRES SZOBA második szakasza. A jegyzetben érdemes lett volna feltüntetni. Ugyanez érvényes A LÁNY ELUTAZOTT (232.) című stanzára is. Ezt Weöres a *Magyar Minerva* mellett a *Válaszban* is közölte 1935-ben. A KŐ ÉS AZ EMBER című kötetben (és véglegesen) Az ÜRES SZOBA negyedik szakaszaként szerepel.

A MORENDO (241.) jegyzete így szól: „*WS megjegyzése: megjelent – Magyar Ifjúság, 1935. Ott nem találtam, de megjelent A férfikor érkezése címmel: Válasz 1936/2. 39. o.*” Weöres nem tévedett, a MORENDO megjelent a *Magyar Ifjúság* XVI. évfolyamának 10. számában (1935. február 15.) az 5. oldalon.

AZ EMLÉK (244.) többek között az UNOKANŐVÉREIM rokona. Második szakasza egy szó kivételével betű szerint egyezik a RONGYSZÖNYEG 59. darabjának harmadik strofájával. (I. 293.)

AZ ÉVÁNAK (249.) című vers után a szerkesztő jegyzete a *Nyugatot* és a költő doktori dolgo-

zatát is megnevezte. Babits folyóiratában valóban 1937-ben szerepelt; A VERS SZÜLETÉSÉ-SEN is olvasható, azonban az nem 1937-es, hanem 1939-es kiadású.

Az ALKONYI VENDÉG (253.) után érdemes lett volna megemlíteni, hogy az ESTI VENDÉG variánsa.

A VERS BULGÁRIÁBÓL (254.) a *Nyugatmagyarország* 1938. február 28-i számában olvasható. Címében ott rövid rag szerepel. Emiatt nem említettem volna, de a kötetben három értelemzavaró hiba is éktelenkedik: a Weöres által írt Knyazevo „*Koszovó*”-ra romlott. A koronaként kifejezés helyett a „*korcsként*” szerepel, az És helyére „*Én*” került.

A KISVÁROS (258.) első sorából minden bizonyítvány hiányzik egy két szótagos kifejezés. „*Laszanként [minden] elmarad...*” A vers egy része a KISVÁROSI VILLASOR szövegváltozata.

A RÓZSADOMB, OKTÓBER (343.) című vers korábban a Fodor József szerkesztette *Új Időkben* szerepelt (1948. október 9. 213.).

A HANGCSOU BARÁTAIM (423.) című vers kapcsán említem meg Weöres Sándor keleti utazásának négy kis költeményét. Ezek a *Vasi Szemle* hasábjain jelentek meg (1960/2. 109.). A KÉT KÍNAI UTAZÁS: 1937 ÉS 1959 címűben két látogatásának benyomásairól, az elnyomás és a szabadság ellentétéről szól. A HÚJ-CE az akácfaára hasonlító, de piros virágú fa látványa kapcsán szól a múlttól és a jövőről. Az UDVARISSÁG-ban saját ügyetlensége kapcsán kínai vendéglátójának tapintatos viselkedését mondja el. Az ÜDVÖZLET című versben a négyezer éves kínai életnek kíván további ezredeket. Az ottani értékeket állítja szembe a tülekedő, önző, fitogtató európai világgal.

A SAVARIA FÖLDJÉN (442.) ciklust érdemes lenne kiegészíteni néhány szombathelyi vonatkozású írással. Kuntár Lajos az *Életünkben* közölte Weöres három alkalmi költeményét. Az első kettőt a kézirat fényképpel: SZOMBATHELYI IMPROVIZÁCIÓK: KÁMONI ARBÖRETUM; ISIS SZENTÉLY (*Életünk*, 1971/4. 383.). A harmadik, cím nélküli rögtönzésben barátját, a könyvtár igazgatóját, munkatársait és a leendő olvasókat szólította meg. A bevezető mondatot idézem: „*Szombathely új könyvtárában, / hol a könyvek kapások / jegyzek Himfy Strófájában / verset Takács Miklós-nak...*” Alkalmi költeményt írt árvíz fenyegette szülővárosáról Róza Bélának, a könyvtár munkatársának, az *Életünk* rovatvezetőjének is

(Lőcsei Péter: SZOMBATHELYI EMLÉKPOHÁR, 23. képmelléklet).

A SZEGED (462.) című epigrammában a középkori Dömötör-torony megmentése érdekében emelt szót. Levélbeli említéseire Ilia Mihály professzor úr hívta fel a figyelmemet. 1974. február 7-én egyebek között ezt üzenté neki Weöres Sándor: „*Irtam Neked egy szegedi verset, itt küldöm szeretettel. Kérlek, ha lehet, közöld a »Tiszatáj«-ban. A' propos elkallódás: remélem, a szegedi ó torony a fogadalmi templom mellett, amit a versben említek, megvan még, nem esett az exkavátor martalékául. Ne hagyjátok elpusztítani!*” A megnyugtató feleletre kilenc nap múlva így válaszolt: „*Őrülök, hogy a Dömötör torony megvan és véditek. Meg kell őrizni, mert nem maradt hasonló.*” (Mekkora vesztesség, hogy az egykori szerkesztőkhöz, kritikusokhoz, barátokhoz szóló Weöres-levelek többsége kiadatlan! A Kovács Sándor Ivánhoz, Ilia Mihályhoz, Pete Györgyöz, Juhász Ferenchez, Tüskés Tiborhoz, Szederkényi Ervinhez, Tamás Attilához küldött üzenetek sok meglepetést tarthatnak még.)

Az előbb említett sorból természetesen nem hagyhatom ki Várkonyi Nándort sem, akihez több évtizedes barátság és munkakapcsolat fűzte. Weöres a legönzettelenebb, leghálásabb alkotók közé tartozott. Atyai társairól, irodalmi kapcsolatairól, mestereiről, nemzedéktársairól kötetnyi versben emlékezett meg. Olykor olyanokról is, akikkel nem találkozott. A teljesség igénye nélkül Babitsra, Dsidára, Pável Ágostonra, Hamvas Bélára, Fülep Lajosra, Rózsa Bélára, Szederkényi Ervinre, Vas Istvánra, Csorba Győzőre, Kormos Istvánra, Illyés Gyulára, Takács Gyulára utalok. A hozzájuk szóló művek között akadnak gyászénekek, tréfás születésnap-i köszöntők, márványba véshető epigrammák. Az 1975-ben elhunyt Várkonyi Nándort is elsi-ratta. Egyetlen tömbből álló versében utalt a lét és a nemlét talányára, az időre, a művelődéstörténetét foglalkoztató nagy kérdésekre: a letűnő világokra, Atlantiszra és Sziriat oszloppaira. Gyászverse a *Jelenkor* 1975/6-os számában VÁRKONYI NÁNDOR EMLÉKEZETE címen látott napvilágot (520.). Steinert Ágota az utolsó tíz sor variánsát közölte [VÁRKONYI NÁNDOR HALÁLÁRA] (463.).

A DAL (505.) sem önálló Weöres-mű. Korábban MAJDNEM címmel jelent meg a HARMINGCÖT VERS (Magvető, 1978) 5. oldalán. Mindössze két szó és két központosítási eltérés akad közöttük.

Az utolsó blokk A HAGYATÉKBAN LÉVŐ DATÁLATLAN / DATÁLHATATLAN KÉZIRATOK címet kapta (507–669.). Az itt sorakozó művek egy részét tartalmi szempontok segítségével lehet elhelyezni az életműben. Jelentős hányaduk szoros kapcsolatban van a költő megjelent verseivel. Akad azonban olyan is, amelyek azonos vagy eltérő címen folyóiratban vagy kötetben is napvilágot látott; egy esetben még a megírás napját is meg tudhatjuk.

A SCHERZO BRUTALE (509.) a hangütés és a tartalmi utalások alapján minden bizonnyal Weöres pécsi egyetemi időszakára esik. Bevezető soraiban ritmust botlat a „nyikereg-nyafog”, a kéziratban „nyikeg-nyafog” olvasható. A „Legyen” a kéziratban „legyen” alakban szerepel.

A „Nóben honol...” kezdetű, önálló cím nélküli két szakasz (524–525.) a FAIRY SPRING első részének szövegváltozata.

A KARIATID (571.) időbeli azonosítását segíti, hogy megjelent a *Szép Szó* 1939. júliusi számában (290.).

A KURUC TÁNCNÓTA (583.) nyolcadik szakaszában ez olvasható: „*hírünkért, nevünkért, magunk igazáért, / országunk, vezériünk megmondásáért.*” Így értelmetlen. Alighanem a megmaradásáért a helyes olvasat. A szótagszám is ezt a megoldást támogatná. Ugyanezt gondolom a következő történelmi szerepverssel kapcsolatban is: [SZABADSÁGUNK...] (585.). A kuruc harcokat idéző két szakasz 14 szótagos sorokból áll. Csupán az utolsó előtti döccen meg: „*Rákóczi fényes kardja mindörökre fénylik...*” A helyes olvasat a Rákóczi-nak alak lenne.

A [GRANDPIERRE EMIL] (609.) két epigrammája a prózáiról nemzedéktársához szól. Az első páros rímű, játékos születésnap-i köszöntő. A második az idő múlására figyelmeztető disztichon. Mindkettő tartalmazza a megszólított nevét. A harmadikként szereplő strófa minden bizonnyal nem hozzá szól. A „*Jutottunk Hatvanig, Zagyva-parti góciig*” sorral kezdődik, és a LEVÉL CSORBA GYŐZŐNEK PÉCSRE UTÓIRATAKÉNT jelent meg a 35 VERS című kötetben (Magvető, 1978. 49.).

A kötet utolsó fejezetében található néhány olyan vers, amely gyanakvóvá teheti a befogadót. Vajon eredeti Weöres-írásokat vagy esetleg fordításokat olvas-e az asszonycsúfolók, val-lomások között? [FELESÉGEM...] (622.); [FÁRADT, GÖRCSES, VÉN VAGYOK...] (624.); [SZOMORÚ ÉLNI...] (625.)

A [PÁRNA HELYETT...] (633.) a kötet sokadik szövegvariánsa. Néhány szóhasználati eltéréssel – KIHAJOLNI VESZÉLYES címmel – megjelent az *Életünk* hasábjain (1978/3. 200.). Ezzel a címmel, öröklődően 1979-es évszámmal szerepel a költő egybegyűjtött írásaiban (1986; 2003; 2009).

Takáts Gyulát és Weöres Sándort évtizedes barátság kötötte össze. Írtak egymás köteteiről; levelezésük a harmadik nemzedék fontos kordokumentuma. A kaposvári költő Csöngére is ellátogatott, élményeiről versben, emlékidéző köszöntőben is szólt. A TAKÁTS GYULÁNAK című Weöres-epigramma (661.) születési idejét és körülményeit Fodor András leveleiből és naplójából pontosan ismerjük. Az ÉVEK, MADARAK című Takáts-kötetet Kerékgyártó István bírálta az *Új Írás*ban. Weöres alpárinak érezte a kritikát, és 1966. január 30-án Fodor András jelenlétében ezt a négy sort rögtönözte. (Lásd: CSORBA GYÖZŐ ÉS FODOR ANDRÁS LEVELEZÉSE 1947–1994. Pannónia Könyvek, Pécs, 2005. 78.; Fodor András: EZER ESTE FÜLEP LAJOSSAL, II. Magvető, 1986. 419–420.)

A szerkesztői utószót (671–674.) már nagyon szomorúan olvastam. Ezeket a befejező sorokat is ilyen lelkiállapotban kopogom. Sok mindent nem értek. Az utóbbi két évtizedben több, korábban ismeretlen Weöres-vers is megjelent. Ezeknek gyakran sem a jegyzetekben, sem a közölt művek között nem maradt nyomuk. Legbosszantóbbnak az ILLYÉS GYULÁNAK című pamflet elhagyását tartom (Weöres Sándor: EGYBEGYŰJTÖTT LEVELEK, II. 203.). Nem értem, hogy miért maradt el az alapos lektori, korrektori munka, amely a hibák jelentős részét kiszűrhetne volna. A korábbi kötetek kritikai visszhangja is több figyelmet érdemelne.

Kíváncsian és aggodalommal várom a folytatást. Az egyelőre késlekedő levélkiadás az eddigieknél nagyobb türelmet, körültekintést, alaposágot igényel. Megvalósulásáról és a már említett interjúk, vallomások kötetéről szívesebben írnék méltatást, mint hibajegyzéket. Ehhez a felsoroltakon kívül az irodalmi, irodalomtörténeti közállapot változására is szükség van: a kötetek rangjához méltó kritikákra, elfogulatlan, előítéletektől mentes véleményekre, felelősségüket felismerő örökösökre és segítő szándékú szakemberekre.

Lőcsei Péter

IDEGEN TESTEK

Péterfy Gergely: *Kitömött barbár*
Pesti Kalligram, 2014. 448 oldal, 3490 Ft

„Halálos veszélynek teszi ki magát, aki
különbözni mer.” (46.)

Amikor megpillantottam Péterfy Gergely regényrészletét a *Holmiban* (2013/7–8., akkor még A MAJOM ÉS A BARBÁR címen), azzal a mohósággal estem neki, mint aki már régen erre és csak erre várt.

Valaha régen, a hetvenes évek végén, amikor egyetemi doktori dolgozatomhoz elolvastam Kazinczy levelezésének huszonhárom vas-könyvtárában, akkor nyílt ki ez a világ. Persze csak résznyire, Kazinczy elragadó, sokszínű, vonzó és taszító egyéniségén keresztül: de a lényegét egy percig sem tévesztve szem elől. Azt ugyanis, amit Szerb Antal a magyar felvilágosodásról szólva valahogy úgy fogalmazott meg, hogy aki a gondolkodásnak némi jelét adta, azt vagy lefejezték, vagy börtönbe zárták. Eltűntették saját világukból mint zavaró tényezőt, kizárták a 'rendes' emberek sorából a 'hazaárulókat', akik vadászat, agarászás és ivászat helyett könyvekkel, nyelvtanulással, képekkel és zenével múltatták az időt.

Péterfy Gergely regénye végül a KITÖMÖTT BARBÁR címet kapta. Az olvasó szembesülhetett az előzetesen közölt részletek változtatásaival, amint a szöveg elnyerte végső alakját. A könyvet megalapozó bécsi kutatásokból kinőtt PhD-dolgozat az interneten olvasható, lelkiismeretes, érdekfeszítő munka, érdemes megismerkedni vele. (ORPHEUS ÉS MASSINISSA / KAZINCZY FERENC ÉS ANGELO SOLIMAN, PhD értekezés, Miskolci Egyetem BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola, 2008.) Annál is inkább, mert éles fénysugarat irányít a gazdag Kazinczy-szakirodalom eddig homályban maradt pontjára, a mester és Angelo Soliman barátságára. Kazinczy és Angelo Soliman rövid, de jelentős viszonyának különössége csak részben eredeztethető Soliman afrikai származásából, a bécsi arisztokrata társadalomban elfoglalt sajátos helyéből, szabadkőműves és illuminátus kapcsolataiból. Porhüvelyének halála utáni botrányos sorsa, testi maradványainak útja a Természettudomá-